

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ В МЕЖАХ
ЯМПІЛЬСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Геоб1-М17
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
за освітньою програмою Географія
Рафалюк Богдана Анатоліївна

Керівник:
Назарук М.М., доктор географічних наук,
професор

Рецензент:
Касіяник І.П., кандидат географічних наук,
доцент

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ.....	6
1.1 Екомережа, як форма комплексної природно-охоронної діяльності	6
1.2 Понятійно-термінологічна система дослідження.	10
1.3 Методика дослідження	12
1.4 Теоретичні та практичні досягнення у формуванні екомережі України	15
РОЗДІЛ 2 ОХОРОНА ПРАЦІ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	19
РОЗДІЛ 3 ПРИРОДНІ КОМПОНЕНТИ ТЕРИТОРІЇ ЯМПІЛЬСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ, ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОМЕРЕЖІ.....	30
3.1 Особливості географічного положення	30
3.2 Рельєф.....	31
3.3 Гідрологічні об'єкти	34
3.4 Біотичний компонент.....	40
РОЗДІЛ 4 ПРОСТОРОВА СТРУКТУРА ЕКОМЕРЕЖІ ТЕРИТОРІЇ ЯМПІЛЬСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ.....	43
4.1 Основні принципи створення екомережі на досліджуваній території. .	43
4.2 Ландшафтна основа екомережі.....	46
4.3 Перспективні природоохоронні об'єкти на території.....	48
РОЗДІЛ 5 ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ЕКОМЕРЕЖІ	53
5.1 Локальні ядра.....	53
5.2 Екологічні коридори	56
5.3 Буферні зони	59
ВИСНОВКИ.....	611
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ	

ВСТУП

В умовах інтенсивної трансформації середовища й місць існування живих організмів особливого значення набуває пошук оптимальних способів збереження природної різноманітності й забезпечення умов для сталого задоволення потреб людини в процесі її господарської діяльності.

Ідея збереження біорізноманітності як фундаментальної властивості живого, що зумовлена природними механізмами еволюції, зумовлює необхідність формування нових підходів до реалізації практичних засад охорони природи, які б забезпечили збереження певної сталості умов середовища, в яких відбуваються природні процеси еволюційного розвитку біоти.

Екомережа – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та виростання цінних видів тваринного та рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і, відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України, підлягають охороні.

Згідно з Законом України «Про екологічну мережу України» було створено національну екомережу. Проте для її вдосконалення, а також, враховуючи динамічність природних процесів, актуальним на сьогодні є питання про створення локальних екомереж на базі селищних, сільських рад та об'єднаних територіальних громад.

Формування екологічної мережі Ямпільської селищної ради сприятиме збалансуванню розвитку природного середовища та збереженні біорізноманіття. Такий режим охорони змінить, насамперед, структури земле-, водо-, лісокористування та сприятиме оптимізації ландшафтно-екологічної структури території.

Об'єктом дослідження є ландшафтне і біотичне різноманіття території Ямпільської селищної ради.

Предметом дослідження є просторова структура екомережі, як механізм збереження ландшафтного та біотичного різноманіття території Ямпільської селищної ради.

Метою дослідження є визначення умов формування локальної екологічної мережі в межах Ямпільської селищної ради та виділення базових елементів екомережі.

Завдання:

1) Проаналізувати літературні джерела, які характеризують особливості географічного положення та біорізноманіття в межах Ямпільської селищної ради.

2) Провести спостереження за біорізноманіттям території та локалізацією видів тварин та рослин, включених до Червоної книги України, інших раритетних видів флори та фауни, а також провести оцінку станів їх популяцій.

3) Виділити ділянки території, які можуть отримати статус природоохоронних, здійснити їх опис та обґрунтувати доцільність такого рішення.

4) Створити бази даних елементів екомережі та визначити ділянки для формування складових елементів екомережі на території Ямпільської селищної ради.

5) Створити картосхему зонування території та об'єктів екомережі.

Методами дослідження є: літературний, історичний, аналіз, синтез, спостереження, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, ідеалізація, системний, порівняльний, моделювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні дослідження при організації заходів щодо охорони та збереження природного середовища території, у створенні природно-заповідних територій в межах Ямпільської селищної ради. Саме вони сприятимуть формуванню повноцінних

природних ядер у кожному з ландшафтних районів, покращенню функціонально-територіальної структури заповідної мережі, росту частки біоцентрів, які мають природоохоронний статус, зростанню частки заповідних територій на природних та антропогенних територіях. Дані дослідження можна використати при формуванні локальної екомережі сусідніх територій, які мають увійти до майбутньої Ямпільської громади.

Апробація результатів дослідження. На студентській науково-практичній конференції з географії на загальний огляд було представлено статтю на тему «Формування локальної екомережі в межах Ямпільської селищної ради».

На науковій конференції студентів-магістрантів 2 курсу проводився захист статті на тему «Перспективні локальні ядра на території Ямпільської селищної ради».

Публікації. До друку було подано дві статті на теми: «Формування локальної екомережі в межах Ямпільської селищної ради» та «Перспективні локальні ядра на території Ямпільської селищної ради».

Структура і обсяг курсової роботи. Робота складається зі 68 сторінок, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного наукового дослідження можна сформувати ряд узагальнюючих висновків:

1. Протягом дослідження було проведено ознайомлення з літературними джерелами, у яких висвітлена історія утворення екомереж Європи, України, регіональних екологічних мереж та, зокрема, Хмельниччини. Вивчалися основні принципи та умови створення екомережі. Досліджувалася література, яка містила дані про географічні особливості розташування Ямпільської селищної ради, її природні компоненти та складові.

2. В ході роботи було досліджено просторову структуру екомережі, зокрема ландшафтний компонент території селищної ради, а на базі вивченого матеріалу, було виділено перспективні природоохоронні об'єкти та території. До них відносяться сосновий бір «Романова долина», долина анемон у садовому господарстві поблизу смт. Ямпіль, Свято-Троїцьке джерело, лісові масиви «Вишнева гора» та «Пасіка». Кожен з об'єктів є унікальним для цієї місцевості і вирізняється серед ландшафтного різноманіття тим, що є або не типовим для території, або осередком збереження рослинності, яка є характерна у даній місцевості.

3. Під час створення локальної екомережі була виділена її функціональна структура, яка складається з ядер, екокоридорів та буферних зон.

Основними критеріями відбору ключових територій стали ступінь природності території та її різноманіття, рівень багатства різноманіття, рідкісність різноманіття, представленість ендемічних та рідкісних видів, типовість різноманіття, оптимальність розміру та природність меж, ступінь функціонального значення різноманіття, наявність антропогенно змінених територій, багатих на біорізноманіття, наявність рослин і тварин специфічних для традиційних біоценозів.

Найбільшим ядром на основі якого формується екологічна мережа Ямпільської селищної ради є Ставищанське природне ядро.

Ядро включає гідрологічний заказник місцевого значення «Ставищанський» (400 га). Він знаходиться в межах Ставищанської сільської рада Білогірського району Хмельницької області, за 22 кілометри від Ямполья.

На місцевості було виділено 8 ділянок, які є перспективними природоохоронними територіями та антропогенними об'єктами. Окрім вищезгаданих територій, ключовими територіями стали також ставокпоблизу с. Лепесівка, Білогірське спеціалізоване лісгосподарське комунальне підприємство «Орлан» та Воробіївський ставок.

Щодо екологічних коридорів, то базовими критеріями відбору їх є природність меж, достатність широти й протяжності для забезпечення міграції видів, їх розмноження, переживання несприятливих умов. Це пов'язано з тим, що головною функцією екокоридорів є забезпечення просторових зв'язків між ключовими територіями. Саме тому головним критерієм для їх виділення є міграційний.

Оскільки через усю територію селищної ради протікає річка Горинь, то основною сполучною територією є Горинський екокоридор.

Регіональний екокоридор Горинський проходить через північно-західну частину Хмельницької області. Також його виділяють у Тернопільській, Хмельницькій та Рівненській областях, де протікає річка.

Окрім регіонального екокоридору Горинський, на території Ямпільської селищної ради варто виділити сполучні території місцевого значення.

Такі локальні ядра, як Свято-Троїцьке джерело, лісові масиви «Романова долина» та «Пасіка», ставок у с. Лепесівка та долину анемон може об'єднувати місцевий екокоридор Лепеський, який проходить вздовж річки Лепеха, лівої притоки Горині.

На сході Ямпільської селищної ради варто виділити сполучну територію вздовж річки Калинівка, правої притоки Горині. Тут виділяється місцевий

екокоридор Калинівський. Він об'єднує такі локальні ядра, як Білогірське спеціалізоване лісгосподарське комунальне підприємство «Орлан» та Воробіївський ставок. Ці ядра мають тісну взаємодію між собою, а також зв'язок із Горинським екокоридором.

Буферні території виділяють, як перехідні смуги між природними територіями і територіями господарського використання.

Головною функцією буферної території є оптимізація певних форм господарювання з метою збереження існуючих і відновлення втрачених природних цінностей.

Основною буферною зоною є територія уздовж Горинського регіонального екокоридору, яку виділяють на обласному рівні.

Окрім буферної зони вздовж Горинського екокоридору, варто виділити буферні зони Лепеського та Калинівського екокоридорів. Дані сполучні території проходять через пасовища, орні землі та сільську забудову, та об'єднуються із Горинським екокоридором.

До буферних зон варто також віднести ділянки полів, пасовищ та садів, які розташовуються між ядрами локальної екомережі Ямпільської селищної ради.

4. На основі висновків дослідження та головних об'єктів екологічної мережі було створено картосхему локальної екомережі Ямпільської селищної ради, де позначено ключові та сполучні території і буферні зони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Т. Л. Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища // Заповідні перлини Хмельниччини / Т. Л. Андрієнко – Х.: ПАВФ «Інтрада», 2006. – 220 с.
2. Андрієнко Т. Л. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації / Т. Л. Андрієнко, В. А. Онищенко, М. Л. Клестов, О. І. Прядко – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 60 с.
3. Виговська Т. В. Регіональні аспекти збереження біорізноманіття / Т. В. Виговська // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – 2002. – № 1. – 211 с.
4. Воропай Л. І. Фізико-географічне районування Подільських областей / Л. І. Воропай, М.С. Кожуріна, М. М. Рибін – Ч.: Вид-во Чернів. ун-ту, 1982. – 142 с.
5. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття – К., 1988. – 52с.
6. Генсірук С. А. Лісові ресурси України, їх охорона та використання / С. А. Генсірук, В. С. Боднар – К.: Наукова думка, 1973. – 526 с.
7. Геоботанічне районування Української РСР / під. ред. А.І. Барбарич. – К.: Наукова думка, 1977. – 304 с.
8. Геренчук К. И. Геоморфология Подолии / К. И. Геренчук // Учен. записки Чернов. ун-та. Сер. Геолог.-географ. наук. – 1950. – Т. 8, вып. 2. – 111 с.
9. Геренчук К. И. Природа Хмельницкой области / К. И. Геренчук – Л.: Вища школа, 1980. – 152 с.
10. Говорун В. С. Річки Хмельниччини: навчальний посібник / В. С. Говорун, О. Р. Тимошук – Х.: Поліграфіст, 2010. – 240 с.
11. Голінько В. І. Охорона праці при геологорозвідувальних роботах: навч. посіб. / В. І. Голінько, О. В. Безщасний – Д.: НГУ, 2014. – 218 с.
12. Гродзинський М. Д. Ландшафтна екологія / М. Д. Гродзинський – К.: Знання, 2014. – 550 с.

13. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір / М. Д. Гродзинський – К.: Київський університет, 2005. – 936 с.
14. Денисик Г. І. Нариси з антропогенного ландшафтознавства / Г. І. Денисик, В. М. Воловик, Л. М. Кирилюк – В.: Арбат, 1999. – 150 с.
15. Денисик Г. І. Формування єдиної системи охоронних об'єктів України (на прикладі приміської зони Вінниці) / Г. І. Денисик, О. В. Мудрак, О. І. Бабчинська // Екологічний вісник. – К.: ВЕЛ, 2006. – № 4. – 24 с.
16. Дмитрук О. Ю. Безпека життєдіяльності / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур – К.: ВЦ «Київський університет», 1999. – 209 с.
17. Домашлінець В. Г. Галицько-Слобожанська екологічна мережа / В. Г. Домашлінець, Я. І. Мовчан // Жива Україна. – 1998. № 13-14. – 28 с.
18. Дьяконов К. Н. Современные методы географических исследований / К. Н. Дьяконов, Н. С. Касимов, В. С. Тикунов – М.: Просвещение, 1996. – 224 с.
19. Закон України «Про екологічну мережу України» // ВВР. – 2004. – № 45 – 502 с.
20. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України 2000-2015 роки» // ВВР. – 2000. – № 47. – 405 с.
21. Исаченко А. Г. Теория и методология географической науки / А. Г. Исаченко – М.: Академия, 2004. – 143 с.
22. Кічура А. В. Природно-заповідний фонд, як важлива складова формування екологічної мережі / А. В. Кічура, В. П. Кічура – У.: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – 143 с.
23. Кобеньок Г. В. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління річковими басейнами: Посібник для вчителів і громадських природоохоронних організацій / Г. В. Кобеньок, О. П. Закорко, Г. Б. Марушевський – К.: Освіта, 2008. – 200 с.
24. Ковальчук С. І. Пам'ятки природи Хмельниччини / С. І. Ковальчук, М. А. Задорожний – Л.: Каменяр, 1985. – 56 с.

25. Корнеєнко С. В. Техніка безпеки під час проходження навчальної практики з гідрогеологічних та інженерно-геологічних методів досліджень. Навчальний посібник / С. В. Корнеєнко – К.: Освіта, 2005. – 60 с.
26. Лобурак Ж. В. Особливості формування регіональної екомережі в Тернопільській області / Ж. В. Лобурак, Г. І. Архіпова // Екологічний вісник. – 2010. – № 4. – 32 с.
27. Максаковский В. П. Географическая культура / В. П. Максаковский – М.: Владос, 1998. – 228 с.
28. Мороз С. А. Методологія географічної науки / С. А. Мороз, В. І. Онопрієнко, С. Ю. Бортник – К.: Заповіт, 1997. – 234 с.
29. Маринич О. М. Фізична географія України: підручник / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко – К.: Знання, 2003. – 479 с.
30. Маринич О. М. Фізична географія Української РСР / О. М. Маринич, А. І. Ланько, М. І. Щербань, П. Г. Шищенко – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
31. Мовчан Я. І. Екомережа як інноваційний інструмент впровадження елементів екологічно збалансованого розвитку / Я. І. Мовчан // Екологічний вісник, 2007. – № 5. – 32 с.
32. Мовчан Я. І. Мережа екологічна / Я. І. Мовчан // Екологічна енциклопедія: У 3 т. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т.2. – 416 с.
33. Мовчан Я. І. Шляхи втілення екомережі України / Я. І. Мовчан // Розбудова екомережі України. Програма розвитку ООН Проект «Екомережі» – К.: 1999. – 116 с.
34. Олуйко В. М. Свята Криничка / В. М. Олуйко – Х.: Поділля, 2015. – 58 с.
35. Олуйко В. М. Ямпіль на Горині / В. М. Олуйко – Х.: Поліграфіст-2, 2014. – 251 с.

36. Палієнко В. П. Волино-подільська область пластово-денудаційних і пластово-аккумулятивних підвищених рівнин // Географічна енциклопедія України. / В. П. Палієнко – Т. 1. – К.: Укр. рад. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1989. – 208 с.
37. Парчук Г. В. Мотиви та принципи створення Європейської екомережі / Г. В. Парчук – К.: Основа, 1999. – 250 с.
38. Пащенко В. М. Гуманістичність екомережі: географічний аспект / В. М. Пащенко // Укр. географ. журн. – 2004. – №3. – 35 с.
39. Погребняк П. С. Лісорослинні умови Поділля / П. С. Погребняк – Х.: Просвіта, 1931. – 131 с.
40. Приходько М. М. Екологічна безпека природних і антропогенно модифікованих геосистем: монографія / М. М. Приходько – І.-Ф.: Фоліант, 2013. – 330 с.
41. Розбудова екомережі України / Під ред. Ю. Р. Шеляга-Сосонка – К.: Програма розвитку ООН. Проект «Екомережі», 1999. – 127 с.
42. Самойленко В. М. Геоінформаційне моделювання екомережі / В. М. Самойленко, Н. П. Корогода – К.: Ніка-Центр, 2006. – 224 с.
43. Самойленко В. М. Критерії рівня природно-каркасної значущості та стану об'єктів моделювання екомережі в річкових басейнах / В. М. Самойленко, Н. П. Корогода – К.: Ніка-Центр, 2010. – 123 с.
44. Самойленко В. М. Моделювання регіонально-специфічної екомережі : Монографія / В. М. Самойленко, О. С. Малярєнко – К.: Ніка-Центр, 2017. – 196 с.
45. Самойленко В. М. Регіональні та локальні екомережі / В. М. Самойленко, Н. П. Корогода – К.: «ЛОГОС», 2013. – 192 с.
46. Тимощук О. О. Ліси Хмельниччини. Науково-популярне видання / О. О. Тимощук, М. А. Зведенюк, В. В. Климчук – Х.: ТзОВ «Поліграфіст», 2017. – 264 с.

47. Ткачов А. М. Концептуальні основи формування національної екомережі України / А. М. Ткачов, І. Р. Іваненко // Рідна природа. – 2000. – №2. – 55 с.
48. Топчієв О. Г. Формування екологічної мережі й територіальна організація довкілля / О. Г. Топчієв // Географія та основи економіки в школі. – 2003. – № 5. – 45 с.
49. Формування регіональних схем екомережі (методичні рекомендації) / за ред. Ю. Р. Шеляга-Сосонко. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 70 с.
50. Фаріон Ю. М. Ландшафтознавчі аспекти створення екомережі України / Ю. М. Фаріон, В. М. Чехній // Український географічний журнал. – 2004. – №3. – 52 с.
51. Хмельниччина: науково-популярне видання / упорядник: Т. С. Колісніченко – Х.: «Поліграфіст», 2017. – 176 ст.
52. Царик Л. П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація / Л. П. Царик – Т.: Підруч. і посіб., 2009. – 320 с.
53. Царик Л. П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика / Л. П. Царик – Т.: Навч. кн. Богдан, 2006. – 256 с.
54. Царик Л. П. Мережа природоохоронних об'єктів і територій Поділля: стан, проблеми, перспективи / Л. П. Царик // Наукові записки ТНПУ. Географія. – Т.: Вид. від. ТНПУ, 2006. – № 1. – 142 с.
55. Царик Л. П. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області) / Л. П. Царик – Т.: вид-во ТНПУ, 2005. – 172 с.
56. Цись П. М. Геоморфологія УРСР / П. М. Цись – Л.: Вид-во Львівського університету, 1962. – 224 с.
57. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
58. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.

59. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Географія растительного покрыва України / Ю. Р. Шеляг-Сосонко, В. В. Осычнюк, Т. Л. Андриенко – К.: Наук. думка, 1982. – 286 с.
60. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Дубовые леса Подолии / Ю. Р. Шеляг-Сосонко // Ботанічний журнал АН СРСР. – М.: 1971. – №55. – С. 4-12.
61. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Ідеологія і механізми охорони навколишнього середовища / Ю. Р. Шеляг-Сосонко // Український ботанічний журнал – К: Видавничий дім «Академперіодика», 1995. – № 5. – 599 с.
62. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины: монография / Ю. Р. Шеляг-Сосонко, М. Д. Гродзинский, В. Д. Романенко– К.: Фитосоцицентр, 2004. – 144 с.
63. Юглічек Л. С. Екологічна мережа Хмельниччини / Л. С. Юглічек, Т. В. Виговська– Х.: Видавництво Хмельницького університету управління і права, 2011. – 100 с.
64. Яницький Т. П. Формування екологічної мережі та збереження ентомоценозів західного регіону України / Т. П. Яницький, Р. Й. Годунько, І. Б. Коновалова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія, Випуск 23, 2008. – 253 с.
65. <http://data.gov.ua>
66. <http://eco.com.ua>
67. <http://lnu.edu.ua>
68. <http://necu.org.ua>
69. <http://rada.info>
70. <http://ukrssr.com.ua>
71. <http://uk.wikipedia.org>